

2 Por. E. Piotrowska, *Wojtek, żołnierz bez munduru*, Poznań 2017.

Fot. 1. Radosne chwile spędzone na wspólnej zabawie z żołnierzem 2. Korpusu Polskiego (Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, źródło: Stowarzyszenie Scena Kultury, *Niedźwiedź Wojtek – najślynniejszy kapral Armii Andersa, który brał udział w bitwie pod Monte Cassino*, <https://scenakultury.pl/11210/niedzwiedz-wojtek-najsllynniejszy-kapral-armii-andersa-odszedlna-wieczna-warte-60-lat-temu/>)

przyjeżdżali i fotografowali niedźwiedzia-żołnierza oraz przeprowadzali wywiady z kapralem Prendyszem³.

Wojtek na wojennym szlaku

Zgodnie ze zwyczajem panującym w Koronie Brytyjskiej, każde zwierzę, będące w posiadaniu wojska, musiało mieć dokument tożsamości i pozostawać na stanie ewidencji pododdziału. Jego żołd przeliczany był na zwiększoną rację żywnościową oraz mnóstwo słodczy, jak dżem czy miód. Niedźwiedź był niezwykle członkiem Polskich Sił Zbrojnych podczas II wojny światowej. Wychowany wśród żołnierzy 22. Kompanii Zaopatrywania Artylerii w 2. Korpusie Polskim, wędrował z armią generała Władysława Andersa przez Bliski Wschód, z Iranu, przez Palestynę, Irak, Egipt, a następnie znalazł się we Włoszech, gdzie brał udział w walce o Monte Cassino, pomagał żołnierzom w noszeniu ciężkich skrzyń z amunicją artyleryjską. Uczestniczył w wyzwaniu Ankony i Bolonii, w końcu dotarł do Szkocji⁴.

Podczas marszu przez Bliski Wschód Wojtek nie tylko bawił żołnierzy, ale także pomagał w codziennych zadaniach – często towarzyszył im przy wykonywaniu różnych prac, a jego ulubionym zajęciem były zapasy oraz pomoc w przenoszeniu ciężkich przedmiotów. Wojtek szczególnie lubił bawić się z innymi zwierzętami, które żołnierze czasem znajdowali po drodze, co dodawało otuchy i rozrywki całemu oddziałowi. Jego obecność stanowiła dla nich swoistą terapię – wprowadzał on odrobinę normalności i przyjaznej atmosfery w realia wojennych trudów. Żołnierze wspominają, jak Wojtek uwielbiał bawić się z nimi, często naśladując ich zachowania, co dostarczało wielu zabawnych sytuacji⁵. Dzięki temu wyjątkowemu zwierzęciu polscy żołnierze choć na

3 Por. A. Orr, *Niedźwiedź Wojtek. Niezwykły żołnierz Armii Andersa*, Poznań 2011, s. 43-51.

4 Por. M. Miklaszewska, *Wojtek z Armii Andersa*, Warszawa 2007.

5 Por. A. Orr, *op. cit.*, s. 54-55.

Fot. 2. Mapa szlaku armii generała Władysława Andersa 1941-1945 (źródło: Rosikon Press, *Fragment książki Normana Daviesa: Konsolidacja Armii Andersa: 1941-1943*, 2015, <http://www.swiadkowieta-jemnicy.com/fragment-ksiazki-normana-daviesa-konsolidacja-armii-andersa-1941-1943/>)

Fot. 3. Wojtek przed namiotem w obozie, Iran, 1942 r. (Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, źródło: DinoAnimals.pl, *Kapral Wojtek – niedźwiedź-żołnierz i jego historia*, 2019, <https://dinoanimals.pl/zwierzeta/kapral-wojtek-niedzwiedz-zolnierz/>)

Fot. 4. Wojtek w obozie z polskim żołnierzem (Imperial War Museum w Londynie, źródło: <https://histmag.org/Niedzwiedz-Wojtek-wyjatkowy-polski-zolnierz-Galeria-17236>)

chwilę mogli myślami uciec od smutnej rzeczywistości, która ich otaczała.

Ogromna siła i chęć do pracy Wojtka inspirowały zmęczonych żołnierzy. Widok zwierzęcia pomagającego nosić skrzynie z amunicją był niebywały. Pracujący z takim zapalem i zaangażowaniem niedźwiedź dodawał towarzyszom energii do dalszej walki⁶.

Wojtek pomagał w wielu ważnych momentach kampanii, najbardziej znany z nich to zdobycie Monte Cassino, kluczowa bitwa nie tylko w batalii na włoskiej ziemi, ale będąca jednym z najtrudniejszych i najbardziej krwawych starć II wojny światowej⁷. Podczas walk Wojtek zaskoczył wszystkich, pomagając przenosić ciężkie skrzynie z amunicją i zaopatrzeniem. Niezwykła siła i zdol-

ność do naśladowania ludzkich zachowań sprawiły, że został bohaterem. Jego pomoc okazała się niezbędna w wielu chwilach natarcia. Nigdy nie upuścił skrzyni, nie spowodował eksplozji czy innej katastrofy. Każda trasa z pociskami była ryzykowna, sprawne dostarczanie amunicji miało kolosalne znaczenie podczas walki o wzgórze klasztorne. Niedźwiedź wykonywał mniej takich kursów, ponieważ potrafił unieść większy ciężar. Stał się zatem nie tylko maskotką, a ostatecznie oficjalnie uznanym żołnierzem Polskich Sił Zbrojnych. Generał Władysław Anders mianował go kapralem, miał także swój numer służbowy i książeczkę wojskową. Jego postać stała się legendarna i do dziś przetrwała w wielu wspomnieniach i opowieściach.

Profesor Wojciech Narębski, nazywany Małym Wojtkiem żołnierz 2. Korpusu Polskiego i weteran kampanii włoskiej, wielokrotnie podkreślał, że żołnierze traktowali Wojtka jak swojego przyjaciela. Nie musieli go szkolić do pracy przy przenoszeniu czterdziestopięciokilogramowych skrzyń z pociskami, ponieważ postępowania z ładunkami nauczył się samodzielnie na podstawie obserwacji. Łapał skrzynie z amunicją i, stojąc na tylnych łapach, przenosił je w wyznaczone miejsce. Był zwierzęciem bardzo towarzyskim, kochał ludzi, uwielbiał spędzać z nimi czas⁸.

6 Por. Ł. Wierzbicki, *Dziadek i niedźwiadek. Historia prawdziwa*, Konstancin 2009, s. 52-56.

7 Por. M. Wańkowicz, *Bitwa o Monte Cassino*, Warszawa 1989.

8 IPN Kraków, Nagroda IPN „Świadek Historii” prof. dr hab. Wojciech Narębski, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=mVRiLYVki-c> [dostęp: 2.07.2024].

Fot. 5. Kapral Wojtek w szoferce ciężarówki FWD HAR-I, Włochy, 1944 r. Samochód jest oznaczony symbolem 22. Kompanii Zaopatrywania Artylerii (Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, źródło: <https://okruchyhistorii.blogspot.com/2015/11/niedzwiedz-wojtek-kolega-z-wojska.html>)

Fot. 6. Proporzec 22. Kompanii Zaopatrywania Artylerii armii generała Władysława Andersa z wizerunkiem Wojtka (Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, źródło: <https://okruchyhistorii.blogspot.com/2015/11/niedzwiedz-wojtek-kolega-z-wojska.html>)

Na polu bitwy Wojtek stał się inspiracją dla żołnierzy, symbolizując determinację i jedność. Jego postać trafiła na oficjalny emblemat 22. Kompanii Zaopatrywania Artylerii, przedstawiający niedźwiedzia niosącego pocisk artyleryjski, co stało się ikoną rozpoznawalną w całym korpusie. Dla żołnierzy emblemat ten był nie tylko znakiem rozpoznawczym, ale także źródłem dumy i motywacji.

Emblemat z Wojtkiem przypominał żołnierzom, że mają siłę, by przetrwać najtrudniejsze akcje bojowe. Jego obecność znacząco wpływała na Polaków; był nie tylko maskotką, ale także symbolem heroizmu i odwagi walczących⁹.

Na drodze do wolnej Polski 2. Korpus dokonał wielu bohaterskich czynów. Najwspanialszym z nich było zdobycie, zdawało się nieosiągalnej, twierdzy Monte Cassino, bronionej przez doborowe oddziały niemieckie. Zwycięska bitwa, która wyważyła „drzwi do Rzymu” i wyprowadziła sprzymierzonych na Via Appia, odbiła się szerokim echem na całym globie.

⁹ <https://okruchyhistorii.blogspot.com/2015/11/niedzwiedz-wojtek-kolega-z-wojska.html> [dostęp: 2.05.2024].

Ikona odwagi

Po zakończeniu wojny Wojtek wraz z polskimi żołnierzami został przetransportowany do Szkocji, gdzie znalazł swój nowy dom w zoo w Edynburgu¹⁰. Żołnierze, którzy się nim opiekowali, nie mogli go zabrać z powrotem do Polski, ponieważ kraj znalazł się w warunkach komunistycznego reżimu. Wojtek stał się więc atrakcją zoo i symbolem polsko-szkockiej przyjaźni. Jego obecność przyciągała rzesze zwiedzających, w tym wielu weteranów wojennych, którzy wspominali swojego niezwykle towarzyszącego broni. Często odwiedzali go znajomi żołnierze, a opowieści o jego odwadze i przyjaźni obiegły cały świat. Wojtek, choć już nie na froncie, nadal odgrywał rolę łącznika – między nimi i ich wspomnieniami z wojny, mimo że trudnymi, to zawierającymi też wiele wyjątkowych chwil i niezapomnianych przyjaźni. Każde spotkanie z nim zabierało w podróż do przeszłości i przypominało czasy, w których niedźwiedź dodawał walczącym otuchy.

Fot. 7. Zdjęcie ofiarowane generałowi Władysławowi Sikorskiemu, znalezione w jego teczce, wydobyte z morza po tragicznej śmierci w katastrofie lotniczej nad Gibraltarem 4 lipca 1943 r. (Instytut Polski i Muzeum im. gen Sikorskiego w Londynie, źródło: <https://history-collection.com/20-images-corporal-wojtek-polish-bear-hero-wwii/>)

Żołnierze 2. Korpusu Polskiego, którzy znali Wojtkę, z ogromnym szacunkiem i wdzięcznością pielęgowali o nim pamięć. Jego postać zapisała się w ich przeżyciach wojennych – tych kojarzonych z nadzieją i radością, których im dostarczał, a które pomagały przetrwać znój wojennej gehenny. Wojtek był dla żołnierzy kimś więcej niż tylko niedźwiedziem. Był przyjacielem, towarzyszem broni, a przede wszystkim dowodem tego, że nawet w najbardziej beznadziejnych okolicznościach można znaleźć powody do uśmiechu i wiarę w lepsze jutro. Odszedł w ogrodzie zoologicznym w 1963 r., mając ponad 20 lat, ale jego legenda trwa, wciąż stanowiąc inspirację dla twórców książkowych i filmowych¹¹.

¹⁰ Por. A. Orr, *op. cit.*

¹¹ *Ibidem*, s. 191.

Wojtek dziś: pamięć i dziedzictwo

Pamięć o Wojtku jest i dziś kultywowana, przez co żywa na całym świecie. O roli, jaką odegrał podczas II wojny światowej, przypominają liczne pomniki nie tylko w Szkocji, ale także w Polsce. Pomniki w Krakowie, Szymbarku, Londynie i oczywiście w Edynburgu; są to miejsca, gdzie ludzie mogą oddać hołd temu niezwykłemu niedźwiedziowi, bohaterowi 2. Korpusu Polskiego, który trwale zapisał się na kartach historii jako symbol odwagi, lojalności i przyjaźni. Każdy z pomników wyraża hołd dla żołnierzy i ich niezwykłego towarzysza niedźwiedzia.

Upamiętnienie bohatera wojennego

Najbardziej znany pomnik wykonano z brązu i znajduje się w Princes Street Gardens w Edynburgu, niedaleko zoo, w którym mieszkał. Odsłonięto go w 2015 r. Przedstawia naturalnej wielkości niedźwiedzia Wojtkę w jego charakterystycznej postawie, z przy-

jaznym wyrazem pyszczka, świadczącym o lojalności i przyjaźni wobec towarzyszy, a także stojącego obok jego opiekuna – polskiego żołnierza Piotra Prendysa¹². Pomnik postawiła polsko-szkocka fundacja Wojtek Memorial Trust powołana przez Aileen Orr, autorkę książki *Niedźwiedź Wojtek. Niezwykły żołnierz Armii Andersa*. Szybko stał się jedną z ulubionych atrakcji zarówno mieszkańców, jak i turystów, przypominając o sile przyjaźni w trudnych czasach.

Pierwszy pomnik niedźwiedzia Wojtkę w Polsce wzniesiono na placu Słowiańskim w Żaganiu. Rzeźbę odsłonił w 2013 r. Mały Wojtek, czyli prof. dr hab. Wojciech Narębski, który był ostatnim żyjącym w Polsce żołnierzem 22. Kompanii Zaopatrywania Artylerii¹³.

Pomniki Wojtkę nie tylko upamiętniają niezwykłego niedźwiedzia, ale także oddają hołd wszystkim żołnierzom, którzy walczyli z nim ramię w ramię. Przy każdym z nich można oddać cześć wojennym bohaterom. Rzeźby misia na całym świecie podziwiają turyści i mieszkańcy miast w Wielkiej Brytanii, we Włoszech i w Ameryce Północnej. Przypominają one o wkładzie

Fot. 8. Pomnik Wojtkę w Żaganiu (źródło: A. Malinowska, *Wszystkie pomniki niedźwiedzia Wojtkę w Polsce i na świecie*, 2019, <https://www.polacywewloszech.com/2019/10/02/wszystkie-pomniki-niedzwiedzia-wojtkę-w-polsce-i-na-swiecie> [dostęp: 5.06.2025])

12 <https://wojtekmemorialtrust.com> [dostęp: 2.07.2024].

13 Por. A. Malinowska, *Wszystkie pomniki niedźwiedzia Wojtkę w Polsce i na świecie*, 2019, <https://www.polacywewloszech.com/2019/10/02/wszystkie-pomniki-niedzwiedzia-wojtkę-w-polsce-i-na-swiecie> [dostęp: 5.06.2025].

Fot. 9. Pomnik Wojtki w Warszawie (źródło: A. Malinowska, *Wszystkie pomniki niedźwiedzia Wojtki w Polsce i na świecie*, 2019, <https://www.polacywewloszech.com/2019/10/02/wszystkie-pomniki-niedzwiedzia-wojtki-w-polsce-i-na-swiecie> [dostęp: 5.06.2025])

Fot. 10. Pomnik Wojtki w Cassino, Włochy (źródło: A. Malinowska, *Wszystkie pomniki niedźwiedzia Wojtki w Polsce i na świecie*, 2019, <https://www.polacywewloszech.com/2019/10/02/wszystkie-pomniki-niedzwiedzia-wojtki-w-polsce-i-na-swiecie> [dostęp: 5.06.2025])

polskich żołnierzy w światową historię. O tym, że pamięć o Wojtku żyje i inspiruje kolejne pokolenia, czego dowodzą liczne pomniki w Polsce – w Krakowie, Szymbarku, Warszawie, Poznaniu, Szczecinie, Sopocie czy Wrocławiu¹⁴.

Pamięć o bitwie pod Monte Cassino i o Wojtku jest pielęgnowana zarówno w Polsce, jak i w miejscach, gdzie 2. Korpus Polski pozostawił swoje ślady. Bitwa pod Monte Cassino i zaangażowanie niezwykłego niedźwiedzia to ważne elementy naszego dziedzictwa historycznego¹⁵. Tak rozległy zasięg pamięci o zwierzęciu podkreśla globalne znaczenie jego postaci. W 2019 r. u stóp historycznego wzgórza na Piazza XV Febbraio w Cassino odsłonięto pomnik Wojtki stojącego na dwóch łapach. Na tabliczce obok widnieje napis po włosku, polsku i angielsku: „Pamięci misia Wojtki, przyjaciela żołnierzy, służącego wiernie w latach 1942-1947 w Korpusie generała Władysława Andersa. Ocalić od zapomnienia”.

Syryjski niedźwiedź brunatny podbił serca tysięcy ludzi. Jego przejmującą historię opisała m.in. wspomniana już Aileen Orr w książce *Niedźwiedź Wojtek. Niezwykły żołnierz armii Andersa*. Autorka podkreśliła jego ogromny wpływ na otaczających go ludzi, dla których był symbolem nieustępliwości w obliczu trudów militarnej zawieruchy. Orr przedstawiła go jako bohatera nie tylko wojennego, ale i ludzkiego, istotę, która, mimo zwierzęcego instynktu, potrafiła nawiązać wyjątkową relację z człowiekiem. Wielu twórców poprzez postać niedźwiadka przybliżyła polską historię dzieciom. Miś wywołuje pozytywne emocje i uśmiech na ich twarzach, dlatego też chętnie wsluchują się w opowieści z jego udziałem. Mimo że temat wojny nie jest przyjemny, Łukasz Wierzbicki w swej książce pt. *Dziadek i niedźwiadek. Historia prawdziwa*, która jest lekturą szkolną w klasach I-III szkoły podstawowej, w sposób ciekawy (i dostosowany

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

do wieku czytelników) przedstawił fragment historii Polski związany z losami armii generała Andersa i z bitwą o Monte Cassino¹⁶. Autor *Dziadka i niedźwiadka...* znakomicie opowiada najmłodszym czytelnikom o przyjaźni, empatii i trudach wojennych.

Oprócz książek powstały również, wydane przez Instytut Pamięci Narodowej: gra edukacyjna dla dzieci i młodzieży *Miś Wojtek*, komiks *Bitwa pod Monte Cassino 1944 r.* z serii *Wojenna odyseja Antka Srebrnego 1939-1946* oraz animowany film dla dzieci z serii *Co by było, gdyby zwierzęta mówiły?*, ukazujący postać Wojtka¹⁷. Niedźwiedź, przedstawiony jako symbol wytrwałości, inspirował do działania w obliczu trudności i przypomina, że nawet w najciemniejszych okolicznościach można znaleźć namiastkę nadziei.

Od 2011 r. w Edynburgu działa fundacja Wojtek Memorial Trust, obecnie Wojtek Scotland, założona przez Aileen Orr, mająca na celu utrwalenie pamięci o niedźwiedziu oraz promowanie wartości, które uosabia¹⁸. Organizacja prowadzi edukacyjne projekty oraz warsztaty poszerzające wiedzę o jego historii i wpływie na życie żołnierzy.

Historia niedźwiedzia Wojtka nie traci na aktualności. Symbolizuje dążenie do zmiany na lepsze i przypomina, że każdy jest w stanie dokonywać wielkich, często niemożliwych czynów. Potencjał „dziejów” Wojtka tkwi nie tylko w jego zachowaniach, potwierdzonych serią faktów, ale również w niezmiennych i ponadczasowych wartościach, jakie reprezentował. Pomniki, tablice pamiątkowe czy książki przypominają nam o odwadze i poświęceniu tych, którzy walczyli o wolność i pokój. Niedźwiedź Wojtek, bohater i przyjaciel, pozostanie w pamięci oraz w sercach ludzi znających historię jego niecodziennej podróży – z Iranu do Szkocji.

LITERATURA CYTOWANA

IPN, Miś Wojtek, <https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/materialy-edukacyjne/gry/gry-planszow/82248,Mis-Wojtek.html>.

Lasocki W.A., *Wojtek spod Monte Cassino. Opowieść o niezwykłym niedźwiedziu*, Warszawa 2012.

Malinowska A., *Wszystkie pomniki niedźwiedzia Wojtka w Polsce i na świecie*, 2019, <https://www.pola-cyweulosech.com/2019/10/02/wszystkie-pomniki-niedzwiedzia-wojtka-w-polsce-i-na-swiecie>.

Miklaszewska M., *Wojtek z Armii Andersa*, Warszawa 2007.

Orr A., *Niedźwiedź Wojtek. Niezwykły żołnierz Armii Andersa*, Poznań 2011.

Piotrowska E., *Wojtek, żołnierz bez munduru*, Poznań 2017.

Wańkowicz M., *Bitwa o Monte Cassino*, Warszawa 1989.

Wierzbicki Ł., *Dziadek i niedźwiadek. Historia prawdziwa*, Konstancin 2009.

<https://okruchyhistorii.blogspot.com/2015/11/niedzwiedz-wojtek-kolega-z-wojska.html>.

<https://wojtekmemorialtrust.com>.

<https://wojteksotland.org>.

¹⁶ Por. Ł. Wierzbicki, *op. cit.*

¹⁷ IPN, Miś Wojtek, <https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/materialy-edukacyjne/gry/gry-planszow/82248,Mis-Wojtek.html> [dostęp: 2.07.2024].

¹⁸ <https://wojteksotland.org> [dostęp: 2.07.2024].

Niezwykły wojownik 2. Korpusu Polskiego.**Niedźwiedź Wojtek – od gór Iranu do serc polskich żołnierzy**

STRESZCZENIE: Artykuł przedstawia historię niedźwiedzia Wojtka, niezwykłego towarzysza żołnierzy 2. Korpusu Polskiego w czasie II wojny światowej. Adoptowany przez polskich żołnierzy w Iranie w 1942 r., stał się nie tylko maskotką, ale także aktywnym uczestnikiem życia wojskowego, jak również symbolem prawdziwej więzi i przyjaźni między zwierzęciem a człowiekiem. Wychowany wśród żołnierzy 22. Kompanii Zaopatrywania Artylerii wędrował z armią generała Władysława Andersa przez Bliski Wschód. Jego udział w kampanii włoskiej, w tym w bitwie pod Monte Cassino, gdzie pomagał w noszeniu skrzyń z amunicją, uczynił go postacią legendarną. Po wojnie trafił do ogrodu zoologicznego w Edynburgu, gdzie żył do 1963 r. W artykule omówiono znaczenie postaci Wojtka w kontekście historii wojennej, którą tworzył. Jest ona upamiętniona w wielu miejscach, w tym poprzez pomniki i książki, stając się częścią polskiego dziedzictwa kulturowego i wojskowego. Tekst analizuje nie tylko fakty z życia Wojtka, ale także jego rolę w budowaniu morale żołnierzy oraz pamięci kulturowej.

SŁOWA KLUCZOWE: Niedźwiedź Wojtek – Monte Cassino – żołnierze – przyjaźń – wojna – pomniki

An extraordinary warrior of the 2nd Polish Corps.**Bear Wojtek – from the mountain ridge of Iran to the hearts of the Polish soldiers**

SUMMARY: The article presents a story of Wojtek the bear, an extraordinary companion of the soldiers of the 2nd Polish Corps during World War II. Adopted by the Polish soldiers in Iran in 1942, it became not only a mascot but also an active participant in the military life and a symbol of a genuine bond and friendship between humans and animals. Raised among the soldiers of the 22nd Artillery Supply Company, Wojtek traveled with General Władysław Anders' army across the Middle East. Its involvement in the Italian Campaign, including the Battle of Monte Cassino, where it helped to carry the ammunition crates, made Wojtek a legendary figure. After the war ended, the bear was relocated to the Edinburgh Zoo, where it lived until 1963. The article discusses the significance of Wojtek's portrayal in the context of the war chapter he helped to shape. Wojtek has been commemorated in many ways, including monuments and books, becoming a part of the Polish cultural and military heritage. The text both examines the facts of Wojtek's life and highlights its role in boosting the soldiers' morale and building the nation's shared values.

KEYWORDS: Bear Wojtek – Monte Cassino – soldiers – friendship – war – monuments